

Рівненський ліцей 28
Рівненської міської ради

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

«Інтегрований курс історії та громадянської освіти» 6 клас

розроблена на основі модельної навчальної програми
«Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти
(автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В.)

*«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 12. 07. 2021 р. № 795)*

*За підручником: Пометун О. І. Досліджуємо історію та суспільство: підручник інтегрованого курсу для закладів загальної середньої освіти/
О. І. Пометун, Т. О. Ремех.- К.: Видавничий дім «Освіта», 2023.*

Розробила вчитель історії
Липенець В. В.

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішенням педагогічної ради ліцею

Протокол № 1 від 29.08.2025

Голова педагогічної ради _____

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Навчальна програма

Освітня галузь: громадянська та історична

Кількість годин: 70

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма інтегрованого курсу історії та громадянської освіти розроблена на основі модельної навчальної програми «Досліджуємо історію і суспільство»¹ для 5-6 класу закладів загальної середньої освіти, яка, своєю чергою, ґрунтується на Державному стандарті базової середньої освіти, яким визначено *мету громадянської та історичної освітньої галузі* – розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Освітньою метою інтегрованого курсу історії та громадянської освіти, узгодженою з метою освітньої галузі, є *розвиток в учнів української національної та громадянської ідентичності, почуття власної гідності через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, приналежності до України, українського народу, спільних історичних, політичних і духовно-культурних цінностей, формування активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини.*

Завдання курсу реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені у Додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти з урахуванням особливостей адаптаційного циклу, зокрема відображаючи вміння і якості особистості (компетентності), які мають бути сформовані через діяльність. Вони передбачають, що наприкінці адаптаційного циклу ***учень/учениця будуть здатні:***

- орієнтуватись в історичному часі: розглядати явища суспільного життя у розвитку, хронологічній послідовності або синхронно та в конкретно-історичних умовах певного часу, співвідносити їх з одиницями виміру історичного часу та певними періодами (епохами), виявляти зміни і тривалість у житті суспільства; встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі;
- орієнтуватись в географічному та соціально-історичному просторі: співвідносити розвиток історичних явищ і процесів із географічним положенням країн та природними умовами, виявляючи взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури, діяльності людини і стану навколишнього природного середовища;
- виявляти розуміння взаємозв'язків та взаємовпливів історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відомих історичних фактів; зіставляти різні інтерпретації історії; критично мислити у процесі пошуку та опрацювання різних джерел історичної та суспільно значущої інформації, формулювати обґрунтовані питання;
- усвідомлювати власну гідність і самоідентифікацію, реалізувати власні права і свободи, виявляти у поведінці повагу до прав і гідності інших осіб та толерантність, протидіяти проявам дискримінації та нерівності;
- дотримуватись у поведінці демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з однолітками, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою, долучатись до розв'язання проблем спільноти та суспільства.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у Додатку 17 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься за рахунок комплексу ключових компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування курсу учні мають засвоїти основні категорії і поняття, такі, що складають логічну частину базових знань освітньої галузі.

Кількість годин у навчальній програмі відповідає мінімальним нормам навчального часу, визначеним Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України № 1120 від 09.08.2024 р. «Про затвердження змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» і становить 1 год. на тиждень у 5 класі та 1,5 год. на тиждень у 6 класі.

Пріоритетні характеристики змісту і методики навчання курсу:

- побудова змісту на основі міжпредметної, внутрішньогалузевої і міжгалузевої інтеграції;
- розкриття, конкретизація громадянознавчого змісту програми на прикладах конкретного історичного матеріалу, що не лише збагачує та урізноманітнює матеріал, а й дає змогу учню цілісно подивитись на людину і суспільство у послідовному розвитку – в минулому, сьогодні і майбутньому;
- інтеграція як основа досягнення очікуваних результатів відбувається не лише через зміст, а й види діяльності учнів; зміст викладається і систематизується за проблемно-тематичним принципом;

людиноцентризм;

практична спрямованість, акцент на активному навчанні та практикуванні учнями поведінки, орієнтованої на цінності відповідального громадянства.

Урахування зазначених пріоритетів у навчанні курсу уможливорює досягнення обов'язкових загальних і конкретних результатів навчання учнів.

У шостому класі продовжується і поглиблюється опрацювання учнями основних понять освітньої галузі, що створюють цілісну картину буття людського суспільства в минулому і сучасності.

Як історичний контекст курсу 6 класу авторами обрана епоха стародавнього світу, яка важлива для формування в учнів основ розуміння історії людства, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, у ширшому значенні – основ загальної культури. Такий підхід дає змогу учням зрозуміти перші етапи поступу людства, усвідомити безперервність, тяглість суспільних явищ, процесів, побачити яскравість, полікультурність, багатоперспективність розвитку давніх цивілізацій, робити аргументовані висновки про зв'язок минулого та сьогодення. На цьому матеріалі природньо поглиблюються і вдосконалюються наскрізні навички і компетентності, закладені у п'ятому класі, шляхом переносу їх у новий, більш складний історичний контекст. Пропонований Програмою історичний зміст не є систематичним курсом, а вивчається на рівні елементарних знань, як того вимагає адаптаційний цикл.

Такий вибір історичного контексту програми є обґрунтованим з погляду перспективи навчання громадянської та історичної освіти у 7-9 класах, де передбачається послідовне міжпредметне інтегрування із завершенням у 9 класі систематичного курсу історії і вивільненням у 10-12 класах простору для поглиблення і профілізації.

Громадянознавчий складник у 6 класі інтегрований у матеріал кожної теми через розкриття зв'язків минулого і сучасності на прикладах трансформації найважливіших явищ і процесів суспільного життя: становлення людських

спільнот, держав, права, інституту громадянства тощо. Окремий розділ громадянознавчого змісту (останній у Програмі 6 класу) гармонійно доповнює історичний контекст та виконує роль підсумкового за два роки навчання інтегрованого курсу адаптаційного циклу.

Інтегрований курс історії та громадянської освіти структурований у 10 розділів (5 тем – у 5 класі та 5 тем – у 6 класі). У межах кожної **теми** дотримано таку логіку:

- рух учнів від історичної конкретики – до узагальнення на сучасному матеріалі;
- системне просування учнів в опануванні певною кількістю теоретичних знань і способів діяльності для підвищення рівня сформованості ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Структура програми

Програма містить результативні, змістові та процесуальні складники, структуровані за відповідними рубриками: **«Кількість годин»**, **«Результати навчання»**, **«Зміст інтегрованого курсу»**, **«Види навчальної діяльності»**.

Загальна кількість годин, відведена на вивчення, курсу розподілена на вивчення тем, уроки оцінювання та уроки узагальнення. **Результати навчання** відповідають визначеним у додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти вимогам до обов'язкових результатів навчання учнів та учениць. Кожен з вказаних у програмі результатів навчання сформульований на основі відповідного орієнтира для оцінювання з Державного стандарту базової середньої освіти і на це вказує зазначений індекс цього орієнтира. Деякі з результатів конкретизовані саме для курсу 5 або 6 класу і відображають відповідний очікуваний результат, визначений у МНП. Такі результати вміщено поруч з результатами за ДСБСО з тими самим індексами.

Зміст інтегрованого курсу розподілений на теми, що містять переліки певних історичних та/або громадянознавчих сюжетів, не розділених на окремі уроки. Вчитель, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, має змогу самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів і класу в цілому, індивідуального стилю викладання. В межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, не порушуючи при цьому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчання. Звертаємо увагу вчителів, що навчальний зміст у даній програмі мінімізовано з урахуванням освітніх потреб і пізнавальних можливостей учнів/учениць, які мають прогалини в опануванні предметів і зосереджено на найбільш значущих, критичних аспектах історичного матеріалу.

Кожний вид навчальної діяльності формує компетентності й наскрізні вміння учнів як на історичному, так і

громадянознавчому змісті курсу.

З урахуваннями теми навчального заняття в освітній процес доцільно включати такі види діяльності учнів:

– *пошукові завдання*: пошук учнями інформації у різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо), систематизація, оцінювання якості та достовірності інформації з допомогою вчителя, та/або за ґрунтовною його інструкцією із дотриманням учнями такого алгоритму: 1) пошук/опрацювання інформації з різних джерел щодо тлумачення поняття; 2) обговорення набутої інформації в класі; 3) вироблення з допомогою вчителя визначення поняття; порівняння його з підручником, словником тощо;

– *практичні завдання*: розв’язання і складання хронологічних задач, креслення схем і таблиць, заповнення контурних карт, створення медіа текстів із допомогою вчителя тощо за зразком та самостійно;

– *завдання для розвитку критичного та системного мислення*: аналіз і оцінка інформації різноманітних джерел; формулювання запитань до джерела в цілому та поданої в ньому інформації; розрізнення фактів і суджень в запропонованому тексті/медіа тексті; оцінка достовірності, надійності та повноти запропонованих/знайдених джерел;

– *творчі завдання*: створення нових навчальних продуктів, поєднуючи набуті знання і вміння з особистісними поглядами на історичне минуле й сьогодення: віртуальні екскурсії; усні/письмові твори-роздуми, малюнки, макети, рольові, імітаційні ігри тощо;

– *обговорення проблемних запитань* з історії та суспільного життя: висловлення власних суджень щодо тих чи тих історичних особистостей, вчинків людей, підбір аргументів для захисту власної позиції, участь в обговоренні з дотриманням правил дискутування, діалоги з переконанням інших;

Водночас пропоновані програмою зміст предмета та види навчальної діяльності жодним чином не обмежують автономію і творчість учителя.

6 КЛАС			
ВСТУП			
	<i>Результати навчання</i>	<i>Зміст інтегрованого курсу</i>	<i>Види навчальної діяльності</i>

	<i>Пояснює і доцільно застосовує поняття “суспільство” [6 ГІО 3.2.1-3]</i> <i>Співвідносить дату події зі століттям і тисячоліттям [6 ГІО 1.1.1-1]</i> <i>Розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах [6 ГІО 1.1.1-2]</i> <i>Формулює судження щодо безперервності історичного процесу [6 ГІО 1.2.1-2]</i> <i>Наводить приклади історичних пам’яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо [6 ГІО 1.2.2-1]</i> <i>Співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо) [6 ГІО 2.1.1-3]</i> <i>Розрізняє історичні джерела з історії стародавнього світу за видами [6 ГІО 3.1.1-1]</i> <i>Визначає риси/ознаки артефакту, писемного та візуального джерела з</i>	Людина, суспільство, держава: історія та сьогодення Тяглість і тривалість історії. Час і простір в історії Епоха стародавнього світу як перший етап історії людства Час та простір періоду історії Стародавнього світу	<i>Пошукові завдання</i> З’ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «стародавній світ», «ера», «археологія» <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв’язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу, встановлення тривалості (тяглості) подій; віддаленості події від зазначеної дати з переходом через еру чи в межах ери (в межах тем розділу з допомогою вчителя) Формулювання висновків щодо особливостей літочислення до нашої ери (на основі шкали часу або хронологічної таблиці) Встановлення виду джерела за ілюстрацією чи текстом підручника Коментування тексту підручника, складання запитань до нього з тем розділу <i>Обговорення проблемних запитань</i> Де я зустрічаюсь із пам’ятками історії стародавнього світу? Для чого варто вивчати історію давніх народів і держав? Якою є роль історичних джерел в дослідженні історії стародавнього світу?
--	--	--	--

	історії стародавнього світу [6 ГІО 3.2.2-1] <i>Формулює</i> судження про своєрідність епохи стародавнього світу [6 ГІО 4.1.2-2]		
Тема 1. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО У ПЕРВІСНІ ЧАСИ			
5	<i>Установлює</i> послідовність етапів первісності за допомогою лінії часу [6 ГІО 1.1.2-1] <i>Співвідносить</i> дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо) [6 ГІО 2.1.1-3] <i>Визначає</i> на карті стоянки первісних людей на території України і територіальні межі Трипільської культури [6 ГІО 2.1.2-2] <i>Виявляє</i> чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) [6 ГІО 2.2.1-1] <i>Висловлює</i> припущення стосовно походження людини [6 ГІО 4.3.1-2]	Походження людини, розселення та спосіб життя первісних людей Соціум. Перші людські спільноти (община, рід, плем'я) Господарство первісних людей Людина в суспільних відносинах: від первісності до сучасності	<i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення та застосування понять «кам'яний вік», «homo sapiens (людина розумна)», «стоянка первісних людей», «родова община», «плем'я», «суспільні відносини», «правила», «норми», складання речень-прикладів, ребусів, кросвордів на матеріалі розділу <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань із тем розділу Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Письмовий/усний опис способу життя первісних людей на основі історичних реконструкцій та речових джерел Аналіз візуальних джерел щодо релігійних вірувань і мистецтва первісних людей (за запропонованим алгоритмом)

	<i>Пояснює, що таке суспільство, спільнота, наводить приклади спільнот з історії та сьогодення [6 ГІО 4.1.1-1]</i> <i>Описує і характеризує за допомогою вчителя пам'ятку первісності, Трипільської культури [6 ГІО 4.2.1-2]</i> <i>Послідовно викладає інформацію про духовний світ людей за первісної доби, будує виступ з дотриманням структури [6 ГІО 4.2.2-2]</i> <i>Оцінює роль первісності для подальшого розвитку суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]</i> <i>Розповідає про появу правил співжиття людей та визначає їх призначення [6 ГІО 6.1.1-2]</i> <i>Висловлює власне ставлення щодо необхідності правил у людській спільноті та їх значення в суспільному житті [6 ГІО 6.1.1-2]</i>	Правила співжиття. Звичай, традиції, релігія первісних людей Первісні люди на території України. Трипільська культура Духовний світ людини у первісні часи	Характеристика пам'яток Трипільської культури (за запропонованим алгоритмом або з допомогою вчителя) Зіставлення даних карти з текстом підручника та іншими джерелами для пояснення впливу природного середовища на спосіб життя первісних людей <i>Творчі завдання</i> Усна/комп'ютерна презентація «Мистецтво первісних людей» Історична візуальна реконструкція (малюнок, макет, презентація тощо) життя людини в первісні часи Ігри: «Як облаштувати суспільне життя на безлюдному острові»; «Суспільство без правил» <i>Обговорення проблемних запитань</i> Яке значення для людства мало виникнення землеробства, скотарства та ремесла? Якими були первісні спільноти людей? Яке значення вони відігравали в первісному суспільстві? Що означає жити в суспільстві? Яку роль відіграють правила в моєму/нашому житті?
--	--	---	---

Тема 2. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ДАВНЬОГО СХОДУ

8	<i>Встановлює</i> одночасність, тривалість подій, явищ, процесів в державах Давнього Сходу (у межах теми з допомогою вчителя) [6 ГІО 1.1.3-1] <i>Розрізняє</i> природні, економічні, політичні, соціальні та культурні зміни в цивілізаціях Давнього Сходу та <i>наводить приклади</i> впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому [6 ГІО 1.3.1-1] <i>Досліджує</i>, як погляди та потреби людей в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2] <i>Співвідносить</i> дані карт з розповіддю учителя та текстом підручника [6 ГІО 2.1.1-3] <i>Визначає</i> на карті територіальні межі, важливі територіальні зміни держав Давнього Сходу (в межах теми) [6 ГІО 2.1.2-3]	Взаємодія людини і природи. Спосіб життя населення Давнього Сходу Влада і держава в минулому і сьогоденні. Організація суспільства і влади в державах Давнього Сходу. Метрополії та колонії Право і закон в житті держави і суспільства в минулому і сьогоденні Географічне положення та природні умови Стародавнього Єгипту Організація влади у Стародавньому Єгипті	<i>Короткі повідомлення учнів</i> Будівництво пірамід; величні споруди, винаходи Давнього Сходу <i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «релігія», «міфологія», «суспільна верства», «закон», «колонія», «метрополія», «Біблія», «буддизм», «імперія», «влада», «право», «закон» (самостійно та/або з допомогою вчителя). Створення хмарин слів, кластерів до понять. Складання ребусів, кросвордів із тем розділу, речень-прикладів <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань із тем розділу Порівняння однотипних пам'яток історії та культури різних держав Давнього Сходу Аналіз та коментування правового джерела (на прикладі законів царя Хаммурапі) за запропонованими запитаннями
---	---	--	---

	<i>Виявляє</i> (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних	Географічне положення та природні умови Месопотамії	Усний/письмовий опис способу життя населення держав Давнього Сходу на основі історичних реконструкцій та
	природних середовищах [6 ГІО 2.2.1-2] <i>Пояснює</i> з допомогою вчителя зміст громадсько-політичних понять (зокрема право/ закон/держава/ влада) на історичних прикладах [6 ГІО 3.2.1-3]; <i>застосовує</i> відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій [6 ГІО 6.3.1-2] <i>Визначає</i> ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історією Давнього Сходу (в межах теми) [6 ГІО 3.3.2-1] <i>Порівнює</i> однотипні пам'ятки історії та культури (писемності, архітектурних споруд, творів мистецтва) різних держав Давнього Сходу [6 ГІО 4.1.2-1]	Фінікія Перська держава Духовний світ людини Давнього Сходу	історичних джерел (на прикладі однієї держави на вибір) Висловлення міркувань щодо значення вивчення історії давньосхідних цивілізацій <i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах) Уявний репортаж/блог/радіопрограма про повсякденне життя представників різних верств населення держав Давнього Сходу (на прикладі однієї держави на вибір) Презентація, план та/або сценарій віртуальної екскурсії «Пам'ятки історії Давнього Сходу в музеях України, Європи і світу» <i>Обговорення проблемних запитань</i> Чому перші в історії людства держави виникали в долинах великих річок? Де і як виникали давні держави? У чому особливості історичних джерел держав Давнього Сходу? Як природно-географічні умови вплинули на світогляд людей Давнього Сходу? Яку роль відігравала релігія в житті

	<i>Описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку історії та культури Давнього Сходу [6 ГІО 4.2.1-2]</i> <i>Послідовно викладає інформацію про спосіб життя населення, організацію суспільства та влади,</i>		людини? (на прикладі однієї з держави Давнього Сходу на вибір) Який внесок цивілізацій Давнього Сходу в історію людства?
	духовний світ людей Давнього Сходу [6 ГІО 4.2.2-2] <i>Оцінює внесок народів Давнього Сходу в історію людського суспільства [6 ГІО 4.3.1-1]</i> <i>Порівнює поняття «право» і «закон» (з допомогою вчителя); оцінює право як регулятор суспільних відносин [6 ГІО 6.3.1-1]</i>		
Тема 3. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ЗА АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ			

12	<i>Розташовує у хронологічній послідовності події історії античної грецької цивілізації та України цього періоду [6 ГІО 1.1.2-1]</i> <i>Формулює причини, приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів (в межах теми з допомогою вчителя) [6 ГІО 1.2.1-1]</i> <i>Наводить приклади історичних пам'яток античності на теренах України, проявів присутності античної спадщини в сьогоденні, порівнює однотипні пам'ятки історії та культури античної грецької цивілізації і пояснює їх значення [6 ГІО 1.2.2-1]</i>	Вплив природно-географічних умов на спосіб життя та заняття населення Давньої Греції та її сусідів Кіммерійці, скіфи, сармати на українських землях, їхні взаємини з античними полісами Північного Причорномор'я Суспільне, господарське та духовне життя населення в античних	<i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення та застосування понять «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «права та обов'язки громадянина», «громадський простір»; (самостійно та/або з допомогою вчителя). Створення хмарин слів, кластерів до понять; складання речень-прикладів, ребусів, кросвордів Самостійний добір джерел для характеристики суспільних змін в Давній Греції <i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i>
------------------	---	---	--

	<i>Розрізняє на карті історико-географічні об'єкти античної цивілізації [6 ГІО 2.1.1-4]; визначає на карті місця історичних подій (у межах теми) [6 ГІО 2.1.2-2]; позначає територіальні межі розселення киммерійців, скіфів та сарматів, напрями Великої грецької колонізації [6 ГІО 2.1.2-3]</i> <i>Виявляє чинники, що впливали на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) на Балканському півострові та в Північному Причорномор'ї [6 ГІО 2.2.1-1]</i> <i>Пояснює з допомогою вчителя відмінності між громадським та особистим простором [6 ГІО 2.3.1-1]</i> <i>Наводить приклади і розповідає про призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності [6 ГІО 2.3.1-2]</i> <i>Пояснює потребу доступності громадського простору для людей з</i>	полісах Північного Причорномор'я Демократія – загальнолюдська цінність. Давньогрецьке суспільство. Боротьба демосу і знаті Афінський та спартанський поліси Простір громадського життя у минулому і тепер Греко-перські війни Громадянин і держава: права та обов'язки. Утвердження демократії в Афінах. Права та обов'язки громадян у минулому й сьогодні. Духовне життя у Давній Греції. Античні Олімпійські ігри	Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань на обчислення часу (в межах тем розділу з допомогою вчителя) Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Опис/порівняння способу життя населення античних полісів, киммерійців, скіфів та сарматів Формулювання запитань до історичних джерел Стародавньої Греції Аналіз, синтез і застосування інформації, отриманої з історичних/громадянознавчих джерел, для пояснення особливостей Афінської демократії, способу життя спартанців/киммерійсько-скіфської спільнот, давньогрецької/елліністичної культур Формулювання суджень про вчинки історичних осіб (у межах тем розділу), внесок античної грецької цивілізації, киммерійців, скіфів, сарматів у світову історію Складання порівняльних, причиново-наслідкових схем, таблиць, інфографіки (в межах тем розділу) <i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах)</i>
--	--	--	--

	інвалідністю або маломобільних груп населення [6 ГІО 2.3.1-4] <i>Використовує пошукові системи</i> для отримання інформації [6 ГІО 3.1.2-2]; <i>визначає придатність</i> отриманої інформації для добору аргументів з допомогою вчителя [6 ГІО 4.2.1-1]; <i>формулює</i> запитання щодо достовірності інформації з різних джерел [6 ГІО 3.3.1-1] <i>Добирає</i> приклади, які розкривають поняття/терміни теми [6 ГІО 4.1.1-1] <i>Описує і характеризує</i> історичні джерела, пам'ятки історії та культури, артефакти (музейні об'єкти) за певним алгоритмом [6 ГІО 4.2.1-2] <i>Формулює оцінні судження</i> про вчинки історичних осіб, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду (в межах теми) [6 ГІО 4.2.2-1] <i>Оцінює</i> внесок античної грецької цивілізації, кімерійців, скіфів та сарматів у світову історію [6 ГІО 4.3.1-1]	Зустріч античної і давньосхідних цивілізацій	Уявний репортаж про проведення античних Олімпійських ігор та/або вистави в античному театрі Історична реконструкція повсякденного життя представників різних верств населення античних полісів, скіфів Історичні портрети Перикла та Александра Великого Уявне інтерв'ю з історичною особою Стародавньої Греції, тогочасним мешканцем Афінського полісу Підготовка та представлення презентацій, планів та/або описів віртуальних екскурсій «Пам'ятки історії античної Греції, кімерійців, скіфів та сарматів у музеях мого краю, України, Європи, світу» Усний виступ/написання твору-роздуму «Хто такий громадянин» <i>Обговорення проблемних запитань</i> Як у міфології відображені уявлення давніх греків про навколишній світ та особливості їхнього способу життя? Чим відрізняються сучасні Олімпійські ігри від давньогрецьких? Що в них спільного? Яку добу називають «зустрічню цивілізацій»? Які вияви демократії є в моєму житті, класній та шкільній спільноті?
--	---	---	--

	<i>Висловлює власне ставлення до демократичного устрою суспільства, прав і обов'язків громадян [6 ГІО 6.1.1-2]</i> <i>Пояснює, що таке права та обов'язки громадянина і навіщо вони потрібні [6 ГІО 6.3.1-1]</i> <i>Пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, права, право, закон) з допомогою вчителя, застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних подій [6 ГІО 6.3.1-2]</i> <i>Показує на прикладах взаємозв'язок громадянина і держави [6 ГІО 6.3.1-3]</i>		Навіщо мені/нам громадський простір?
ТЕМА 4. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ЗА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ			

11	<i>Установлює послідовність подій історії Стародавнього Риму за допомогою лінії часу [6 ГЮ 1.1.2-2]</i> <i>Встановлює одночасність подій в державах Давнього Сходу та Стародавнього Риму, тривалість</i>	Вплив природно-географічних умов на спосіб життя та заняття населення Стародавнього Риму та його сусідів	<i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «республіка», «державна влада», «політичний устрій», «орган влади» «патриції», «плебеї», «християнство», «Велике переселення народів», (самостійно та/або з допомогою вчителя).
----	--	---	--

	подій, явищ, процесів (у межах теми з допомогою вчителя) [6 ГІО 1.1.3-1] <i>Виявляє і розрізняє</i> з допомогою вчителя причини, результати і наслідки важливих історичних подій [6 ГІО 1.2.1-1] <i>Описує перебіг</i> історичних подій Стародавнього Риму [6 ГІО 1.2.1-2] <i>Групує</i> історичні пам'ятки римської цивілізації та слов'ян на теренах України за обраним критерієм [6 ГІО 4.1.2-1], <i>визначає</i> прояви присутності їх спадщини в сьогоденні [6 ГІО 1.2.2-1] <i>Виокремлює на карті</i> історико-географічні об'єкти Стародавнього Риму [6 ГІО 2.1.1-1], <i>визначає</i> на карті місця історичних подій (у межах теми) [6 ГІО 2.1.2-2]; <i>позначає</i> територіальні межі розселення давніх слов'ян, напрямки Великого переселення народів [6 ГІО 2.1.2-3] <i>Виявляє чинники</i> (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів), що вплинули на заняття і світогляд	Політичний устрій суспільства: від минулого до сучасності. Органи влади в державі, їх повноваження Римська республіка. Державна влада і людина. Права та обов'язки римського громадянина Проблеми демократії в минулому та сьогоденні. Падіння республіки і встановлення імперії Духовний світ людей Давнього Риму Громадський простір у Римі Розпад Римської імперії. Початок Великого переселення народів	<i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу (в межах теми з допомогою вчителя) Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Формулювання запитань до історичного джерела з теми розділу Виявлення причин та наслідків християнізації Римської імперії Формулювання суджень про призначення об'єктів громадського простору Стародавнього Риму; про діяльність історичних осіб (у межах тем розділу) Складання порівняльних, причиново-наслідкових схем, таблиць, інфографіки з тем розділу <i>Творчі завдання</i> Уявна екскурсія Давнім Римом/Константинополем (на вибір) Уявний репортаж із Колізею, Римського форуму, Великого Цирку, Пантеону, вулиць імператорського Риму (на вибір) Характеристика історичної особистості за історичними джерелами (Цезар та/або Август)
--	--	---	--

			Обговорення проблемних запитань
--	--	--	---------------------------------

	людей, організацію влади і соціальний устрій [6 ГІО 2.2.1-1] <i>Добирає</i> інформацію про історичних осіб за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1] <i>Формулює</i> запитання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел [6 ГІО 3.2.1-4] <i>Використовує</i> в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, музейні експозиції, власні спостереження [6 ГІО 4.1.1-2] <i>Визначає</i> придатність отриманої інформації для добору аргументів із допомогою вчителя [6 ГІО 4.2.1-1] <i>Описує і характеризує</i> пам'ятки історії та культури Давнього Риму за певним алгоритмом [6 ГІО 4.2.1-2] <i>Формулює оцінні судження</i> про вчинки історичних осіб, події, явища, процеси на основі наведених фактів (у межах теми) [6 ГІО 4.2.2-1]	Матеріальне, суспільне і духовне життя давніх слов'ян	Який внесок Римської цивілізації в історію людства? Які органи державної влади розрізняють?
--	--	--	---

	Оцінює внесок Римської цивілізації в історію людства [6 ГІО 4.3.1-1]		
	Пояснює значення понять (зокрема, державна влада, політичний устрій, органи влади) [6 ГІО 6.3.1-1]; застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій [6 ГІО 6.3.1-2] Описує повноваження окремих органів влади стародавніх і сучасних держав; розрізняє повноваження органів влади і приватних осіб [6 ГІО 6.3.1-3]		
Тема 5. ЛЮДИНА У ДОВКІЛЛІ, СУСПІЛЬСТВІ, ДЕРЖАВІ В МИНУЛОМУ І ТЕПЕР			

5	<i>Наводить</i> приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи [6 ГЮ 2.2.2-1] <i>Діє</i> для збереження навколишнього середовища [6 ГЮ 2.2.2-2] <i>Пояснює</i>, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю [6 ГЮ 5.1.2-3] <i>Пояснює</i>, чому і якими правами від народження наділена кожна людина [6 ГЮ 5.2.1-1]	Вплив людини на довкілля в минулому і тепер Сталий розвиток – від ідеї до повсякдення. Глобальні цілі і поведінка людини	<i>Пошукові завдання</i> З’ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «сталий розвиток», «Глобальні цілі сталого розвитку», «природні ресурси», «громадські ініціативи», «академічна доброчесність». Створення хмарин слів, кластерів до понять <i>Практичні завдання</i> Інтерв’ювання батьків/представників родини, однокласників: Як можна реалізувати ідеї сталого розвитку щодень? Усний опис, складання схем «Види прав людини»/«Види прав дитини» (на вибір)
-----------------	--	--	--

	<i>Обговорює</i> важливість поваги прав людини всіма людьми [6 ГІО 5.2.1-3] <i>Називає</i> порядок дій у випадку порушення прав дитини [6 ГІО 5.2.2-1] <i>Обґрунтовує</i> необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина [6 ГІО 5.2.2-2]; небезпеку замовчування порушення прав людини [6 ГІО 5.2.2-4] <i>Визнає</i> відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав [6 ГІО 5.2.2-3] <i>Наводить</i> історичні та сучасні <i>приклади</i> виявів дискримінації та її подолання [6 ГІО 5.3.2-2] <i>Виявляє</i> мову ворожнечі [6 ГІО 5.3.2-3] <i>Аналізує</i> правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини [6 ГІО 6.1.1-1]	Спільнота, громада в минулому і тепер. Самоврядування. Громадські ініціативи Шкільна спільнота. Правила та процедури освітнього закладу. Академічна доброчесність Становлення прав людини. Права людини як загальнолюдська цінність. Забезпечення прав дитини. Правові способи захисту прав людини і прав дитини Толерантність. Подолання дискримінації	Робота із запропонованим медіатекстом щодо виявлення мови ворожнечі <i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах) Створення плакатів і буклетів історій/фентезі/аніме/казок із тем сталого розвитку Усні виступи/написання творів-роздумів «Сталий розвиток – почну із себе: що я можу/буду робити»; «Ми будуємо стале майбутнє» Усний виступ/написання творів-роздумів «Як я можу бути корисним спільноті/громаді?»; «Мої – Твої права» Створення правил академічної доброчесності школи Усний виступ/написання твору-роздуму «Громадянська активність: почну з себе – що я можу/буду робити» <i>Обговорення проблемних запитань</i> (орієнтовні теми): Чому людина має берегти навколишнє середовище? Сталий розвиток – обмеження чи ощадливість? Чому цілі сталого розвитку є глобальними?
--	--	---	---

	<i>Дотримується</i> принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті [6 ГІО 6.1.3-2] <i>Бере до уваги</i> і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить [6 ГІО 6.2.1-3] <i>Визначає</i> способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/родини/місцевої спільноти [6 ГІО 6.2.1-4] <i>Критично осмислює</i> ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища [6 ГІО 6.2.1-5] <i>Обговорює</i> те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку [6 ГІО 6.2.1-6] Спільно з однолітками <i>усвідомлено бере участь</i> у громадських заходах [6 ГІО 6.2.1-8] <i>Пояснює</i> значення понять “академічна доброчесність”, “сталий розвиток”, “Глобальні цілі сталого	минулому і тепер. Прояви мови ворожнечі Людина, суспільство, держава: від минулого до майбутнього	Чому варто перебудувати власне життя на засадах сталого розвитку? У чому полягає небезпека замовчування порушення прав людини/дитини? Що означає поціновувати права людини? Чому права людини є основою демократії? Яку роль відіграє ініціатива людини в захисті власних прав та інтересів? Що для мене значить громада? Про що розповідає Статут нашої школи?
--	--	---	--

	розвитку”, “права людини”, “толерантність” (за допомогою вчителя) [6 ГЮ 6.3.1-1]		
Навчальних годин 70 Годин резерву - 8			

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з курсу

Реалізація мети і завдань курсу можлива за обов’язкової умови застосування методів і технологій активного навчання, коли учні є суб’єктами навчання: виконують творчі завдання, беруть участь в діалозі, дискусії, ставлять запитання одне одному та вчителю. Зазвичай така модель навчання потребує від учнів самостійного дослідження, врахування багатьох інтересів і інтерпретацій, варіативність думок і відповідей. Уроки інтегрованого курсу можуть бути подібні дослідницькій лабораторії чи дискусійному клубу, де кожний учень/учениця має змогу індивідуально чи в групі дослідити суспільні й історичні явища та процеси, висловити власну позицію, поміркувати вголос, поділитися враженнями та особистим досвідом.

Слід залучати життєвий досвід учнів, особливо під час розгляду питань громадянознавчого змісту та краєзнавчого матеріалу. Це відкриває перспективу їхньої позаурочної діяльності, наприклад, в реалізації творчих завдань і групових проєктів. Відтак застосування інтерактивних методів як-от мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів (випадків, реальних ситуацій суспільного життя), взаємонавчання, робота в малих групах, драматизація, портфоліо тощо має поєднуватися з іншими методами навчання.

Отже, **особливостями організації освітнього процесу з курсу є:**

- системне застосування технологій активного навчання, розвитку критичного мислення, проєктної та технології дидактичної гри;
- створення позитивної атмосфери навчання й ефективного освітнього середовища.

Оцінювання навчальних результатів учнів з курсу «Досліджуємо історію і суспільство»

Оцінювання – це вимірювання навчальних досягнень тих, хто навчаються, тобто порівняння і встановлення співвідношення того, що учень знає й уміє, до того, що він має знати й уміти на певний момент навчання відповідно до програми. Основою оцінювання учнів є передбачені **навчальною** програмою очікувані результати їхньої навчальної діяльності або складники ключових компетентностей і наскрізних умінь, що мають формуватись (розвиватись) під час навчання, а саме: мінімальний обсяг знань, обов'язковий для засвоєння учнем/ученицею у відповідності до його/її індивідуального розвитку та пізнавальних можливостей; основні уміння й навички, формування/розвиток яких передбачено програмою; формування ціннісного ставлення учня/учениці до історичних, суспільних, життєвих явищ і подій, що досліджуються ним.

Діяльність учителя з оцінювання учнів має здійснюватись шляхом поточного (формувального) та підсумкового оцінювання. Поточне (формувальне) оцінювання учнів під час уроку передбачає дотримання вчителем таких етапів (кроків): *1) формулювання вчителем (разом з учнями) очікуваних результатів уроку; 2) визначення вчителем (разом з учнями) критеріїв і показників оцінювання; 3) обрання стратегій, процедур та шкали оцінювання; 4) виконання оцінювання вчителем /самооцінювання/взаємооцінювання учнів.*

Підсумкове оцінювання дає змогу перевіряти й оцінювати результати роботи учнів: *1) по закінченню засвоєння матеріалу розділу програми; 2) наприкінці семестру; 3) по закінченню навчального року.* Оцінка результатів навчання учнів може бути якісною (виражається вербально) та кількісною (позначається балами).

Оцінювання має бути відкритим для учнів. Учителю слід інформувати учнів про очікувані результати, показники (критерії), цілі, стратегії, методи та шкалу оцінювання. Це сприятиме свідомій і сумлінній роботі учнів на уроках і вдома, адже вони знатимуть, чого від них очікує вчитель та як він визначатиме оцінку їхньої роботи.